

REFLEXIÓ JANKOVICS MARCELL AZ EMBER TRAGÉDIÁJA CÍMŰ ANIMÁCIÓS FILMADAPTÁCIÓJÁRA

Körülbelül egy hete az iskolával megtekintettük Jankovics Marcell *Az ember tragédiája* című animációs filmjét, melyet a neves magyar képzőművész rajzfilmrendező közel huszonhárom évig érlelt és dolgozott rajta. A nagy alkotásokhoz idő kell, élhetnénk az agyoncsépelet közhellyel, ám miután fáradtan és a gazdag szimbólumvilágtól bódultan támolygunk ki a vetítőteremből, eszünkbe idézhetjük eme örök igazságot, és igazat adhatunk neki. „*Be van fejezve a nagy mű, igen. A gép forog, az alkotó pihen.*”- idézhetjük Madách sorait az emberiség költeményként is besorolható kétszintes drámából, és értelmezhetjük ezt a két mondatot aktuálisan Jankovics esetére, akinek hosszú és kemény munkával végül sikerült befejeznie azt, amit a rendszerváltás idején elkezdett.

E nagy mű esetében azonban kifordítva jelenik meg ez az idézet, hiszen a gép pihen, az alkotó viszont dolgozik – persze csupán képletesen értve –, Jankovics ugyanis a lehető legjobb megjelenítési közeget választotta a drámának, bár hivatásából eredően nem is választhatott volna mást, ezt pedig értő műgonddal, szaktudással és mérhetetlenül nagy műveltséggel tette. Az animációs rajztechnika segítségével reflektált a színek adott korszakaira, korjelenségeire, helyszíneire, reprezentáns karaktereire és nem utolsósorban eszméire, mellyel hűen ábrázolta az adott korszak rajztechnikáját. Ez a módszer ugyanis úgy jeleníthette meg a madáchi üzenetet, ahogy azt eddig nem tehetette színdarab, film, operett vagy balettelőadás sem, nem beszélve a darab pantomimes változatáról. A rajzfilm ugyanis végtelen távolságot és korlátlan lehetőséget ad az alkotásra, rajzok segítségével bármit megjeleníthetünk, amit színészi játékkal esetleg már nehéz lenne hűen átadni a befogadó közönségnek. Ezért is került a projekt a legjobb kezekbe, Jankovicshoz, aki a magyar rajzfilmrendezők közt talán a legnagyobb. Erről árulkodnak a *János vitéz*, a *Fehérlófia*, az *Ének a csodaszarvasról* című nagyfilmjei, de a *Magyar népmesék* című sorozat is, melyekben a rendező egyrészt korhűen adja vissza az adaptált irodalmat, másrészt művészettörténeti és képzőművészeti jellegzetességeket vegyít néprajzi elemekkel, mindezt mesterfokon művelve.

Madách kétszintes drámája az emberiség számára mindig aktuális mű marad, az eszmék, az ideológiák változnak ugyan, ahogy a divat, a stílus és a szokások is, de az ember legbelül végig megmarad annak, aki több évezreddel ezelőtt is volt, gyarló, ösztönös, bűnös és naiv módon ostoba lénynek. Eszméket és ideológiákat követve fog úszni az árral és mindig minden korban, ahogy azt a múltban is tette, valamint a jelenben is teszi, el fogja taposni a nagy emberi reprezentánsokat, a jelen és a jövő Ádámjait.

Ezért volt számomra igen megfogó a rajzfilmes változat. Hasonlóan Baz Luhrmannhoz, aki Shakespeare Rómeó és Júliáját modern környezetbe helyezte, *Romeo+Júlia* címen forgatta, ám eredeti shakespeare-i szöveget illesztett a forgatókönyv dialógus kereteibe, majd pedig adta a színészek szájába. Jankovics is igen szabadon értelmezte a művet, a jelen és a jövő korára vonatkoztatta, ráhúzta az időt álló köntöst a modern emberi társadalomra, kifejtve annak belső és külső oldalát, kitergetve minden gyarlóságát és gyenge tulajdonságát, valamint lefestette a torz jövőt, ahová majd vezethet ez a tendencia, mindezt pedig Madách Imre eredeti dialógusaival kifejezve.

Számomra leginkább a Falanszter szín volt meghatározó, melyben ábrázolták a modern tömegtársadalom fogyasztói kultúráját, ahol minden ember szabályos és nagy mennyiségben legyártott termék, egy használati eszköz, melynek működése csupán azt a célt szolgálja, hogy a hatalmas és mindenható rendszer robotgépeként az állandóan pörgő mókuserékben ügetve működtesse az általa feltalált, majd rajta eluralkodó és az irányítást a kezéből kiragadó körforgást, mely a társadalom tömegfogyasztói rendszereként definiálható. Ez a rendszer alapvető szükségleteire és azoknak kielégítésére redukálja le az embert. E

korban embernek lenni annyit jelent, mint enni, inni, aludni, lélegezni, szexuális vágyakat kielégíteni, szaporodni, salakot üríteni és meghalni. Gondolkodásra, érzésekre, művészetre és megváltásra nincs szükség. Ezért bünteti meg az ítélőszék Luthert, Michelangelot, Cassiust és Platont, akik még tudják, mit jelent a szép, az érzéki, és nagy eszmék, lángoló ideák és a gyönyörködtető művészet őrzői és követői. Velük szemben a társadalom többi tagja nem ismeri e fogalmakat, sem a boldogító szabadságot, és nem is igénylik az ehhez való jogot, hiszen ösztönös lényüknél fogva nem tudnak és nem is mernek fellázadni az igába hajtó természettudomány előtt. Létük tehát egy determinált ciklus, mely rutinszerűen ismétlődik, nagy malomkerékként örölve a hétköznapokat és vele együtt a szürke és névtelen számokkal jelölt, adatszerű emberi életeket és sorsokat, melyek kiteljesedhetnek volna nemes célokban, szerelemben vagy a művészetben is, de élhettek volna akár szabadon, egyszerű, kétkezi munkásként szerető családdal és boldog jelennel és jövővel is.

E szín az eredeti műben is, a rajzfilmben azonban még inkább a társadalom torz és groteszk jövőkép lenyomata, mely ugyan csak képletesen, de igaz lehet a XXI. századi életre. A politikai helyzet önző és kedvezőtlen, az áruházláncok a látszólagos akciókkal csalogatják a gondolkodásképtelen fogyasztókat kiszedegetve zsebeikből a nehezen megkeresett pénzt, valamint - akárcsak a gyárak – munkalehetőségeket biztosít, hogy aztán az így megkeresett fizetést visszaforgassuk a kereskedelmi tőkébe az étkezési utalványok, a kuponok, kedvezmények és a különféle akciós matricák gyűjtésével, a mérhetetlenül nagy vásárlási szenvedéllyel és fogyasztói igénnyel. Bálványként imádva e javakat vitatkozunk azon, hogy két WC-papír árértékelőben vehetünk-e hármat, valamint, hogy egy karton tej megvásárlása esetén lejön-e az eredeti árból a kedvezmény vagy ugyanannyi marad, és míg versengve tobzódunk a termék mielőbbi megszerzéséért, talán már el is felejtjük, hogy ez a termék, a mesterséges korrigációkon túl az anyatermészet ajándéka, melyet egy tehén nevű állatból nyerhetünk. Ékes példa erre a filmben megjelenő múzeum, ahol egy biztonsági berendezés kamerája vette át az idegenvezető szerepét, tájékoztatva a múlt érdekességeiről, például egy kitömött németjuhásról, melyet az instrukciók szerint valaha az ember legjobb barátjaként tartottak nyilván, ám ma már csupán a múlt egyik hihetetlen csodájaként szolgál, akárcsak a XX. és a XXI. században a dinoszauruszok vagy az ősemberek szokásai és életkörülményei, főként ezek szenzációhajhász megjelenítései.

Ez persze csupán egy gúnyos és ironikus negatív utópia, melynek töredéke értelmezhető csak szigorúan véve, ám az út, amelyen az emberiség halad, kétségkívül a szabványosodás, valamint az önfelemésztés felé vezet. Eljön majd az idő, amikor az alkotói szabadságot meggyilkolva könyveket égetünk a főtereken, akárcsak azt a középkorban tették, hasonulva Francois Truffaut Fahrenheit 451 című filmjének karaktereihez, akik szintén ezt cselekedték egy hasonlóan torz és sivár jövőbeli társadalomban. Erre utal a jellegzetes cím is, ugyanis ez az a hőmérséklet, amelyen a papír tüzet fog és hamuvá ég.

Jankovics szabad alkotói értelmezése tehát óriási gúnnyal és iróniával látja el a már amúgy is szürke ködbe burkolózó jövőt ábrázoló Madách művet, amit persze a jelenkor aktuális ingébe bújtat, hogy aztán a londoni szín tetőpontjaként letaszítsa az emberiséget egy óriási malomkerékké változó mozgólépcsőn, ahol haláltáncot járhatnak a világ ideológiákat teremtő, terjesztő és hordozó ikonjai, példaképei és nagy sztárjelenségei. Albert Einsteintől és Che Guevarától elkezdve egészen a bálványként tisztelt, álreprezentáns Supermanig, vagy az eleinte agressziót közvetítő Mickey Mouseig, nem beszélve a nagyvállalatokat képviselő barátságos Coca-Cola mikulásról, akik mind egyenlő és egységes masszává olvadnak, miközben eltűnnek a mély sötétségben, hiszen az emberi élet végén már csak a halál vár.

Az Ő kaszája pedig már nem válogat gazdag és szegény fejek lemetszése között.